

REMISSVAR

2025-02-11

Dnr: BO 2024-0298

Justitiedepartementet
ju.remissvar@regeringskansliet.se

Utkast till lagrådsremiss Skärpta krav för offentliga biträden och höjda kompetenskrav för tolkar i migrationsärenden

(dnr Ju2024/02299)

Inledning och avgränsning

Barnombudsmannen yttrar sig med utgångspunkt i uppdraget att företräda barns och ungas rättigheter utifrån FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen). Barnombudsmannen avgränsar sitt yttrande till förslaget om skärpta behörighetskrav för offentliga biträden och en kommentar om behov av ändringar i andra författningar.

3 Behörighetskrav för offentliga biträden

Barnombudsmannen ser en stor risk att ett genomförande av förslaget i dess nuvarande form i praktiken skulle leda till en försämring för utsatta barn och deras rättigheter. Lagstiftaren borde istället ta tillfället i akt att stärka barns rättigheter. Förslaget tillstyrks därför endast under förutsättning att

- lagtexten kompletteras med en skrivning om särskilda krav för offentliga biträden för barn,
- författningskommentaren utvecklas när det gäller kraven på offentliga biträden för barn och
- en särskild hänvisning till bestämmelsen i lagen (1996:1620) om offentligt biträde görs i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU), lagen (2024:74) om placering av barn i skyddat boende och föräldrabalken.

Barnombudsmannen är positiv till att förslaget innebär att kraven på offentliga biträden för barn regleras för fler typer av mål och ärenden än vad som är fallet idag. Samtidigt är risken uppenbar att kravet på särskild lämplighet urvattnas om det formuleras på samma sätt oavsett vilken fråga målet eller ärendet gäller och oavsett om biträdet ska företräda ett barn eller en vuxen. Det är visserligen inte tänkt att bedömningen av offentliga biträden för barn i mål och ärenden enligt LVU m.fl. lagar ska ske på ett annat sätt än idag, men Barnombudsmannens erfarenhet är att tillämpningen ofta inte blir den som avsetts. Därför måste alla tänkbara åtgärder vidtas för att säkerställa barns rättigheter och åtgärder som kan leda i motsatt riktning undvikas. Där är en tydlig reglering och tydliga förarbetsuttalanden av stor vikt.

Det finns starka skäl att ställa särskilda krav på offentliga biträden för barn.¹ Barn har svårare att ta till vara sin rätt än vuxna och har ett större behov av skydd och stöd. I de mål och ärenden där ett offentligt biträde förordnas befinner sig barnet dessutom ofta i en mycket utsatt situation och besluten som fattas är mycket ingripande för barnet. Många gånger har barnet utsatts för våld eller andra kränkningar av sina vårdnadshavare eller har vårdnadshavare som inte kan eller förmår tillvarata barnets intressen på ett adekvat sätt. Många gånger befinner sig barnet också i en situation där det mellan vårdnadshavare, barn och olika samhällsaktörer finns intressekonflikter, motsättningar eller delade uppfattningar om vad som är barnets bästa. Problemen kan gälla alla områden i ett barns liv men är särskilt framträdande för barn som är i kontakt med socialtjänsten eller vårdas utanför det egna hemmet, barn i psykiatrisk tvångsvård och även barn som berörs av tvister om vårdnad, boende och umgänge.² För att kunna bemöta barnet på det sätt som krävs och ta till vara barnets rätt måste det offentliga biträdet ha kunskap om barns utveckling, behov och rättigheter. Det behöver också ställas höga krav på bitrådets förmåga att sätta sig in i barnets situation, kommunicera med barnet på ett lättförståeligt och anpassat sätt och vinna barnets förtroende. Om barnet har utsatts för eller bevittnat våld, inklusive hedersrelaterat våld- och förtryck, är särskilda kunskaper om konsekvenser av detta en nödvändighet. Om biträdet inte har rätt kvalifikationer för uppdraget kan det få allvarliga följder för barnets möjligheter till skydd och välbefinnande, och för möjligheterna för barnet att utkräva sina rättigheter.

Av dessa skäl har lagstiftaren valt att särskilt reglera kraven på offentliga biträden och andra företrädare för barn.³ Barnombudsmannen anser att skyddet för barn måste stärkas ytterligare istället för att åtgärder vidtas som riskerar att försvaga skyddet.

Analysen av konsekvenser för barn och deras rättigheter är bristfällig

Analysen av konsekvenser för barn och deras rättigheter är bristfällig i utkastet, liksom det underlag som presenteras till stöd för slutsatserna. Barnkonventionen nämns inte överhuvudtaget.

Barnombudsmannen vill påminna om skyldigheterna i artikel 3 och 12 i barnkonventionen och lagstiftarens tydliga uttalanden om att det är viktigt att hela lagstiftningskedjan, från utredningsdirektiv till beslut i riksdagen, präglas av ett barnrättsperspektiv. Om barnets rättigheter beaktas redan på utredningsstadiet och synliggörs i betänkanden⁴, kan det bidra till att fördjupa diskussionen om de framlagda förslagen och ge ett bättre underlag för det efterföljande lagstiftningsarbetet. Att överväganden och förslag innehåller tydliga kopplingar till barnkonventionen och dess artiklar är en viktig del i att genomföra barnkonventionen.⁵ FN:s kommitté för barnets rättigheter (barnrättskommittén) har också, i sina senaste rekommendationer till Sverige, uppmanat staten att säkerställa att barnkonsekvensanalyser är en integrerad del av utredningar som föregår ny lagstiftning och uppmanat Sverige att konsekvent tillämpa principen om barnets bästa i lagstiftningsrelaterade förfaranden. Barnrättskommittén har vidare uppmanat Sverige att tillhandahålla barnvänliga sätt att låta barn delta i arbetet med ny lagstiftning som har betydelse för möjligheterna att uppfylla åtagandet om barns rättigheter.⁶ Att barns rätt till delaktighet iaktas i processer

¹ Jfr s. 18 i utkastet.

² Jfr SOU 2023:40, t.ex. s. 33 och 41.

³ Prop. 2020/21:35 s. 25-28 och 33-34, prop. 2023/24:31 s. 174-176 och 293-294, prop. 2024/25:10 s. 49-51, 59-60 och 83 samt prop. 1998/99:133 s. 33-34 och 44-45. Jfr prop. 2017/18:86 s. 49.

⁴ Uttalandet får antas gälla också annat beredningsunderlag än betänkanden.

⁵ Prop. 2017/18:186 s. 92-95.

⁶ CRC/C/SWE/CO/6-7 p. 6(b) och 18(a).

och beslut som rör dem är också en förutsättning för att kunna bedöma vad som är bäst för barnet.⁷

Tillägg i 5 § första stycket lagen om offentligt biträde

Förslag på tillägg.

Till offentligt biträde förordnas en advokat, en biträdande jurist på advokatbyrå eller någon annan person som har avlagt de kunskapsprov som krävs för behörighet till domaranställning. Endast den som på grund av sina kunskaper och erfarenheter och även i övrigt är särskilt lämplig för uppdraget får förordnas. *Om den enskilde är ett barn ska den som förordnas ha särskilda kunskaper om barn och deras rättigheter samt förmåga att utöva uppdraget utifrån barnets bästa.* Om den enskilde har föreslagit en person som är behörig, ska den personen förordnas om det inte finns särskilda skäl mot det.

Förtydliganden i författningskommentaren

I utkastets författningskommentar till 5 § lagen om offentligt biträde nämns ensamkommande barn på ett ställe och i övrigt lyfts särskilda krav på biträden för barn endast genom hänvisningar till propositionerna till bestämmelserna om vårdnadsöverflyttning, LVU och målsägandebiträden (se avsnitt 10.3). Detta är inte tillräckligt. Författningskommentaren behöver tydliggöra vilka krav som ska ställas på alla offentliga biträden för barn och vilka krav som typiskt sett ska ställas i vissa typer av förfaranden, till exempel migrationsförfarandet. Vidare bör det, i samband med att hänvisningar till förarbeten görs, beskrivas vad som gäller särskilt för offentliga biträden i mål och ärenden gällande vårdnadsöverflyttning och placering av barn i skyddat boende samt enligt LVU.

Författningskommentaren behöver också innehålla skrivningar om barnets bästa och barnets rätt att komma till tals. En skrivning som återkommer i förarbeten gällande biträden för barn är att uppdraget bör utövas så att "barnets bästa sätts i främsta rummet och – i den mån som förutsättningar finns för det – hänsyn tas till barnets egen vilja". Denna formulering behöver uppdateras utifrån den aktuella översättningen av artikel 3.1 i barnkonventionen och tydliggöras utifrån de olika situationer som kan aktualiseras beroende på vilket förfarande det är fråga om, barnets ålder och mognad och om barnet är processbehörigt.

För att i övrigt bedöma vilka krav som behöver ställas på offentliga biträden är det en nödvändighet att göra barn delaktiga och tillfråga dem (jfr kommentaren ovan om analysen av konsekvenser för barn).

Andra författningar

Även 4 § lagen (1988:609) om målsägandebiträde och 21 kap. 5 § rättegångsbalken behöver kompletteras med skrivningar om särskilda krav när det är barn som ska företräddas. Om Barnombudsmannens förslag till ändringar genomförs behöver kravet i 5 § lagen (1999:997) om särskild företrädare för barn också ses över i syfte att stärka barns rättigheter.

⁷ Jfr artiklarna 3 och 12 i barnkonventionen och CRC/C/GC/14 p. 43 och CRC/C/GC/12 p. 70-74.

Beslut har fattats av barnombudsmannen Juno Blom. Föredragande i ärendet har varit chefsjuristen Tove Björnheden. I den slutliga handläggningen av ärendet har även avdelningschefen Erik Henriksson deltagit.

Juno Blom
Barnombudsman

Kopia till
ju.da@regeringskansliet.se